

Hallituksenmuodostus Saksassa

Pohdintoja puoluejärjestelmän pitkän aikavälin kehitystendenssien heijastusvaikutuksista

KIMMO ELO

ABSTRACT
Government Formation
in Germany –
A Note on the Long-
Term Developments in
the German Party
System

In the mainstream analyses of German political system, the emergence of the left-wing *Linkspartei.PDS* is presented as an unexpected consequence of German unification and as an indicator of the incomplete transformation of Eastern Germany. This view is mostly based on the idea that German unification is a process of political integration of the East into the West. Such an understanding, however, downplays the long-term developments in the German party system. This article will question the mainstream approach by embedding the emergence of the *Linkspartei.PDS* in the long-term development of German party system. The main argument is twofold. On the one hand, as a left-wing party the *Linkspartei.PDS* is a new phenomenon in the German party system. Thus it marks a certain change in Germany's political landscape. On the other hand, the *Linkspartei.PDS* catalyses the slow fragmentation of the German party system from a de facto two-party system, based on two *Volksparteien*, towards a multiparty system.

Johdanto

Saksan liittotasavallan (tästä eteenpäin: Saksa) parlamentissa, Liittopäivillä (*Bundestag*), edustettuina olevien puolueiden pohjalta muodostettavat hallitukset ovat perinteisesti rakentuneet ideologisesti tai ohjelmallisesti toisiaan lähellä olevien puolueiden koalitioina siten, että hallituksen pääpuolueena on ollut toinen suurista puolueista – kristillisdemokraatit (*Christlich-Demokratische-Soziale Union*, CDU/CSU) tai sosiaalidemokraatit (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, SPD) – jota on ”junioripartnerina” tukenut pienpuolue (Linhart, 2006, 1). Tästä melko vahvaan oikeistovasemmisto -jaotteluun perustuvasta koalitionmuodostuksen skeemasta on poikettu vain kahdesti, kun hallituskoalitio on muodostettu CDU/CSU:n ja SPD:n yhteishallituksena eli nk. suurena koalitiona. Tällaista ”elefanttien avioliitto” pidetään Saksassa kuitenkin edelleen eräänlaisena poliittisena *ultima rationa*, johon tulisi turvautua vain poikkeustilanteissa.

Ensimmäinen suuri koalitio oli vallassa noin 40 vuotta sitten, vuosina 1966–1969, jolloin liittokanslerina oli CDU:n Kurt-Georg Kiesinger. Toinen suuri koalitio muodostettiin syyskuussa 2005 järjestettyjen ennaenaikaisten liittopäivävaalien jälkeen, kun vaalitulos osoittautui käytännössä tasapeliksi kahden suurimman puolueen välillä ja kun mahdolliset, perinteisen koalitionmuodostuksen logiikan varaan rakentuneet enemmistökoalitiot suljettiin yksi toisensa jälkeen pois agendalta. Vaikka tämänkin suuren koalition liittokansleri – Angela Merkel, joka samalla on Saksan historian ensimmäinen naispuolinen liittokansleri – edustaa CDU:ia, voidaan liittokanslerin puoluetustaan olevan ainoa näitä kahta suurta koalitiota yhdistävä tekijä. Merkityksellisiä erottavia tekijöitä voidaan sen sijaan löytää ainakin kaksi.

Ensinnäkin, Kiesingerin johtama koalitio syntyi apupuolueena toimineiden liberaalien (*Freie Demokratische Partei*, FDP) irtaannuttua hallitusyhteistyöstä CDU/CSU:n kanssa, mikä samalla murensi hallituskoalitiolla olleen enemmistön. Kun

tähän yhdistyi CDU/CSU:n käsitys FDP:sta hallituskumppanina, joka oli kuluneiden vuosien suistanut hallituksen kriisistä toiseen, uuteen yhteistyöhön liberaalien kanssa suhtauduttiin enemmän kuin varauksellisesti. (Baring & Schöllgen, 2006, 65; Wolfrum, 2006, 227–228.) Vuonna 2005 ratkaisua edelsi liittokansleri Gerhard Schröderin (SPD) alulle panema luottamuslauseäänestys, jonka häviäminen avasi tien ennenaikaisille vaaleille. Tätä edelsi yhtäältä jo pitkään jatkunut tappiokierre osavaltiovaaleissa, toisaalta SPD:n sisäinen kiistely hallituksen uudistuspolitiikan linjasta, joiden tekijöiden Schröder tulkitsti kyseenalaistavan hallituksen luottamuksen. Schröder näyttää laskelmoineen lyövänsä kaksi kärpästä yhdellä iskulla: ennenaikaisen vaalien voittaminen olisi ollut tehokas vasta-argumentti sekä opposition että oman puolueen kritiikille puna-vihreän hallituksen politiikkaa kohtaan. Ja vaikka tämä voitto jäi saavuttamatta, poliittisen torjuntavoiton Schröder onnistui saamaan, kun CDU/CSU:n vaalivoitto muodostui Pyrrhoksen voitoksi: CDU/CSU nousu suurimmaksi puolueeksi ei muuttanut sitä tosiseikkaa, ettei puolue kyennyt muodostamaan enemmistöhallitusta ilman SPD:n tukea.

Toinen erottava tekijä on, että vuonna 2005 olleet suuret puolueet yrittivät loppuun asti välttää suuren koalition, kun taas vuoden 1966 suuren koalition synnylle oli ratkaisevaa juuri se, että molempien puolueiden johtavat poliitikot näkivät – joskin hieman eri motiiveista käsin – ratkaisussa mahdollisuuden saada puolueensa vallan tuikeeseen (Wolfrum, 2006, 228). CDU/CSU:n piirissä suuri koalitio nähtiin ensisijaisesti mahdollisuutena lähettää FDP oppositiopenkille ja SPD:n johto näki hallitusratkaisussa mahdollisuuden päättää puolueen koko Liittotasavallan siihen astisen olemassaolon ajan (1949–1966) jatkunut oppositiokausi. Juuri SPD:n kannalta Kiesingerin johtaman suuren koalition aika osoittautuikin välttämättömäksi ja tarpeelliseksi ylimenovaiheeksi ennen vuonna 1969 tapahtunutta siirtymistä yksin SPD:n johtamiin hallituskoalitioihin. (Sontheimer & Bleek, 2003, 49.)

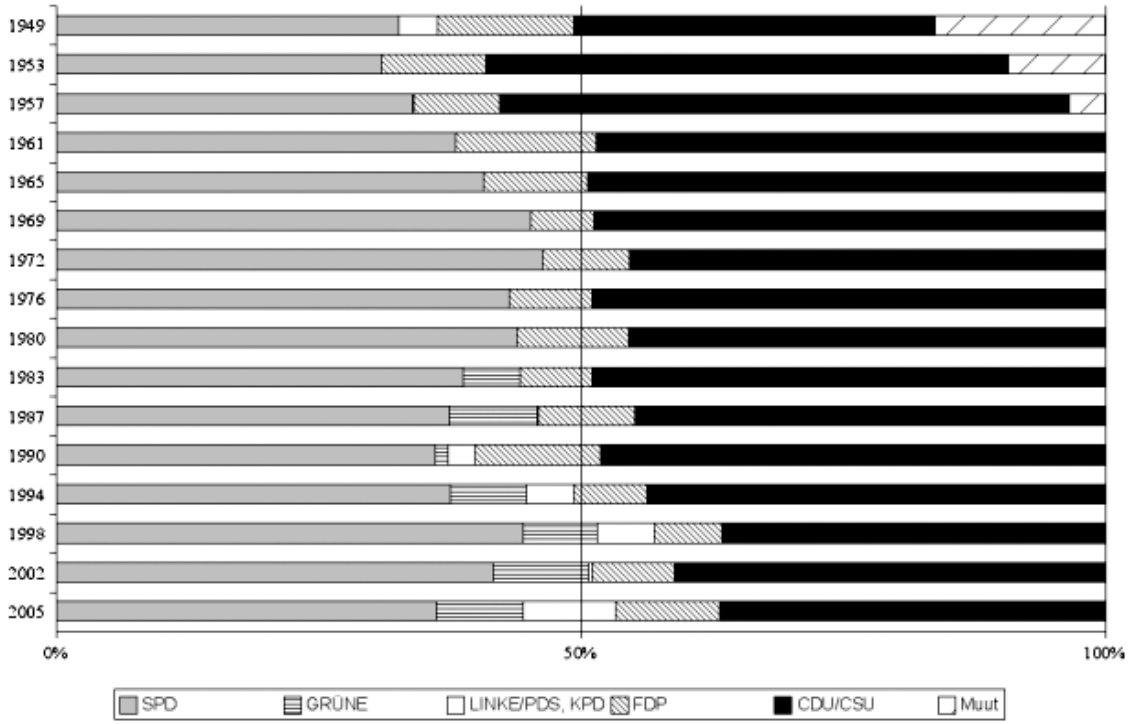
Tämän artikkelin puitteissa pyritään tarkastelemaan vuoden 2005 hallitusratkaisua Liittopäivien puoluerakenteessa tapahtuneiden pitkäaikaisten muutosten valossa. Artikkelin ydinteesinä on, että vuoden 2005 vaalitulosta reflektioiva Liittopäivien puoluekenttä ja siihen pohjautuva hallitusratkaisu ovat seurausta Saksojen yhdistymisen voimista-

mista, hitaista ja perustavanlaatuisista muutoksista ja siirtymistä kokonaissaksalaisessa poliittisessa topografiassa. Tässä artikkelissa en pyri tarkastelemaan ainoastaan näiden hitaiden muutosten syitä – so. poliittisen kentän pitkän linjan muutoksia ja poliittisten konfliktiakselien siirtymiä – vaan myös pohtimaan näiden muutosten vaikutuksia ja merkitystä Saksan puoluejärjestelmälle laajemminkin. Erityisesti pyrin tarkastelemaan sitä, miten nämä siirtymät poliittisessa topografiassa voivat vaikuttaa kaksipuoluejärjestelmän logiikkaa noudattavan järjestelmän toimintaan. Katson myös, että tämän tyyppinen analyysi antaa totuudenkaltaisemman kuvan koalitionmuodostuksen taustalla olevista tekijöistä kuin nykyisin varsin hallitsevaksi nousseet matemaattiset mallit (esim. Lees & Taylor, 2006; Linhart, 2006).

Puoluekentän pitkän ajan kehitystendenssi

Saksan liittotasavallan poliittisen järjestelmän perusasetelmaa voidaan historiallisesti pitää Weimarin tasavallan (1919–1933) antiteesinä. Siinä missä Weimarin tasavallan poliittinen kenttä ja parlamentti olivat pienpuolueiden sirpaloimia, liittotasavallan perustuslakiin (*Grundgesetz*) kirjattu viiden prosentin äänikynnys pyrki estämään poliittisen kamppailun keskeisen areenan, Liittopäivien, sirpaloitumisen. Liittotasavallan poliittisen vakauden onkin nähty olevan pitkälti juuri seuraustaan puoluejärjestelmän vakaudesta (esim. Sontheimer & Bleek, 2003, 222). Nyky-Saksassa parlamentin ja hallituksen välinen suhde on – ei yksinomaan saksalaisen valtiosääntöhistorian valossa tarkasteltuna – poikkeuksellisen vahva. Toisin kuin Weimarin tasavallassa, jossa parlamentti (*Reichstag*) ja presidentti (*Reichspräsident*) olivat rinnakkaiselimiä (Hesselberger, 2003, 17), liittotasavallan poliittisessa järjestelmässä liittopresidentillä on erittäin kapeat valtaoikeudet, kun taas maan painavin poliittinen virka, liittokanslerius, on kahdella tavalla sidottu juuri parlamentin luottamukseen. Yhtäältä, parlamentilla on keskeinen ja itsenäinen rooli liittokanslerin valinnassa parlamentin voidessa valinnassaan ohittaa liittopresidentin ehdokkaan. Toisaalta, parlamentin epäluottamus voi kohdistua ainoastaan liittokansleriin (eikä siis yksittäisiin ministereihin), joskin tämä epäluottamus tulee ilmaista ”konstruktivisesti” eli yhdistettynä uuden liittokanslerin valintaan. (Ismayr, 2000, 15–16.)

Kuvio 1: Saksan parlamentin voimasuhteet 1949–2005

Parlamentin asemaa Saksassa korostaa ja vahvistaa myös se, että kysymys parlamentin hajottamisesta on kytketty sekä liittokanslerin luottamukseen että liittopresidentin harkintaan. Parlamentin hajottamista tavoittelevan liittokanslerin tulee aina ensiksi mittauttaa luottamuksensa parlamentissa luottamuslauseäänestyksessä. Mikäli liittokansleri ei äänestystuloksen perusteella nauti parlamentin enemmistön luottamusta, hän voi esittää liittopresidentille parlamentin hajottamista. Muussa tapauksessa oikeus parlamentin hajottamisesitykseen raukeaa. Parlamentin aseman keskeisyys näkyy kuitenkin yhtäältä siinä, että liittokanslerin aloite ei sido liittopresidentiä, vaan tällä on 21 päivää aikaa muodostaa oma kantansa. Toisaalta liittopresidentin oikeus parlamentin hajottamiseen raukeaa, mikäli parlamentti väliaikana valitsee uuden liittokanslerin. (Ks. tark. Hesselberger, 2003, 273–275.)

Tähän asti sanotun perusteella voidaan olettaa, että Liittopäivien puoluekentässä tapahtuvat muutokset ovat sitä merkityksellisempiä, mitä enemmän ne vaikuttavat ideologisesti tai ohjelmallisesti toisiaan lähellä olevien puolueiden kykyyn muodostaa enemmistökoalitioita. Teoreettisesti tarkas-

tellen seuraavat neljä skenaariota ovat mahdollisia:

- 1) Ohjelmallisten/ideologisten blokkien väliset voimasuhteet voivat **kääntyä vastakkaisiksi**;
- 2) Eri ohjelmallisiin/ideologisiin ulottuvuuksiin kuuluvat puolueet **vahvistuvat ristiin** ilman, että tällä on vaikutusta koalitionmuodostukseen;
- 3) Puoluekenttä voi täydentyä puolueella, joka **vahvistaa** jotakin ohjelmallista/ideologista blokkia *parantaen* tämän mahdollisuuksia muodostaa enemmistökoalitioita;
- 4) Puoluekenttä voi täydentyä puolueella, joka **ei sovi mihinkään** olemassa olevista ohjelmallisista/ideologisista blokeista. Tämä kehitys voi joko (a) *heikentää* olemassa olevien blokkien mahdollisuuksia muodostaa enemmistökoalitioita tai (b) *aiheuttaa ideologia/ohjelmallisia reaktioita* joko vanhoissa tai uudessa puolueessa.

Kuviossa 1 vasemmistopuolue Linkspartei.PDS on sen ideologis-ohjelmallisesta positiosta poiketen sijoitettu puoluespektrin keskelle. Tätä kautta pyrin

havainnollistamaan vain ja ainoastaan puolueen koalitionmuodostuksen kannalta keskeistä roolia. Kuvion perusteella Saksan puoluekentän pitkän aikavälin kehitys voidaan jakaa neljään vaiheeseen.

Etabloitumisvaihe 1949–1961: Tämän vaiheen aikana Liittopäivillä edustettuina olleiden puolueiden määrä supistui vuoden 1949 yhdeksästä puolueesta ensin kuuteen (1953), sitten neljään (1957) ja lopulta kolmeen (1961). Samalla CDU/CSU:n osuus parlamenttipaikoista kehittyi seuraavasti:

– 1949:	34,4 %
– 1953:	48,9 %
– 1957:	53,4 % [!]
– 1961:	48,2 %

Vastaavat lukemat SPD:n kohdalla olivat seuraavanlaiset:

– 1949:	33,2 %
– 1953:	31,8 %
– 1957:	34,9 %
– 1961:	39,0 %

(Wolfrum, 2006, 590 (Tab. 1).) Kahden suurimman puolueen vahvistuminen tapahtui juuri pienpuolueiden kustannuksella, joiden parlamenttiedustus romahti vuoden 1949 seitsemästä vuoden 1961 yhteen, mikä samalla merkitsi poliittisen vallan keskittymistä jäljelle jääneiden puolueiden käsiin (von Beyme, 1999, 138). Ainostaan liberaalien FDP, joka ohjelmallisesti sijoittuu näiden kahden suurimman puolueen välimaastoon, onnistui säilyttämään parlamenttiedustuksensa ja siten estämään puhtaan kaksipuoluejärjestelmän etabloitumisen (Vorländer, 2003; Conradt, 2005, 137–138).

Konsolidoitumisvaihe 1961–1982: Tämän vaiheen aikana Liittopäivien kantaviksi voimiksi vakiintuivat CDU/CSU ja SPD, joiden yhteinen osuus parlamenttipaikoista vaihteli 90 ja 94 prosentin välillä. Vaikka nämä kaksi, kansanpuolueiksi¹ luokiteltavissa olevaa pääpuoluetta muodostivatkin kaksipuoluejärjestelmän tavoin toisilleen

ohjelmallisesti vastakkaiset blokit vasemmisto-oi-keisto -akselilla, ei kummankaan kannatus yksinään riittänyt enemmistöhallituksen muodostamiseen. Näin liberaalien FDP vakiintui strategista liittoutumista harjoittavaksi vaa’an-kielipuolueeksi, jonka merkitys hallituksenmuodostukselle muodostui etenkin puolueen kannatukseen nähden suhteettoman suureksi (Sontheimer & Bleek, 2003, 223). Eryyisen selkeästi liberaalien vaa’an-kieliasema kävi ilmi vuonna 1982, kun puolue irrottautui 13 vuotta jatkuneesta yhteistyöstä SPD:n kanssa ja siirtyi CDU/CSU:n liittolaiseksi. Tämä siirtymä käänsi voimasuhteet CDU/CSU:n eduksi ja mahdollisti Helmut Kohlin (CDU) nousun liittokansleriksi ns. konstruktivisen epäluottamuslauseen avulla².

Ensimmäinen fragmentoitumisvaihe (1983–1990): Saksaan oli siis 1980-luvun alkuun mennessä vakiintunut kahden suuren pääpuolueen ja yhden, kannatukseltaan melko pienen, mutta strategisesti merkittävän apupuolueen järjestelmä. Tämä, maan poliittiseen vakautteen kuluneiden 20 vuoden aikana ratkaisevasti vaikuttanut kolmipuoluejärjestelmä alkoi kuitenkin vuoden 1983 liittopäivävaalien jälkeen osoittaa ensimmäisiä fragmentoitumisen merkkejä, kun Vihreät (*Die Grünen*) nousivat Liittopäivien toiseksi pienpuolueeksi ja haastoivat siten liberaalien vaa’an-kielimonopolin (Sontheimer & Bleek, 2003, 224). Koalitiostategisesti tarkastellen Vihreät pyrkivät etabloitumaan ensisijaisesti SPD:n vaihtoehtoiseksi hallituskumpaniksi ja siten haastamaan FDP:n vaa’an-kieliaseman keskusta-vasemmisto -koalitioissa. Toisin kuin liberaalit, joiden koalitiokäyttäytymiselle on leimallista koalitiovaihtoehdot avoimeksi jättävä ohjelmallinen notkeus, ankkuroituvat Vihreät selkeämmin SPD-johtoiseen vasemmistoleiriin (ks. Raske & Hohlfeld, 2003, 40–41). Siten kolmipuoluejärjestelmän eroosio kohti nelipuoluejärjestelmää ainakin teoriassa laajensi SPD:n koalitiovaihtoehtoja, kun samalla CDU/CSU:n mahdollisuudet enemmistöhallitusten muodostamiseen olivat yhä selkeämmin sidoksissa FDP:n kannatuksen kehitykseen. Samalla kävi ilmeiseksi, ettei kyse ollut

¹ Otto Kirchheimerin mukaan kansanpuolueella (*Volks-partei*) tai *catch-all*-puolueella tarkoitetaan puoluetta, joka ei pyri integroimaan vain tiettyjä sosiaalisia ryhmiä ajaakseen näiden kapeita interesejä, vaan tämän sijaan pyrkii hallitsemaan vaali- ja poliittista prosessia maksimoimalla potentiaalisen äänestäjäkuntansa. Länsi-Euroopassa kansanpuolueiden nousun taustalla olivat muutokset äänestäjäkunnan sosiaalisessa rakenteessa, joihin muutoksiin vastataksseen suuret eurooppalaiset puolueet olivat pakotettuja muutokseen. (Ks. tark. Kirchheimer, 1966, erit. 184–192.)

² Saksan poliittisessa järjestelmässä ainoastaan liittokansleri voi saada epäluottamuslauseen. Tämän nk. konstruktivisen epäluottamuslauseen läpimeno edellyttää kuitenkin, että parlamentti samalla valitsee uuden liittokanslerin. Tämän menettelyn perimmäisenä tarkoituksena on vaikeuttaa hallitusten kaatamista.

ensisijaisesti ”uuden” ja ”vanhan” politiikan ja so. kansalaisliikkeiden ja etabloituneiden puolueiden välillä kulkevasta konfliktilinjasta, vaan pikeminkin koko kansanpuoluejärjestelmän läpi kulkeeneen ideologis-ohjelmallisen konfliktilinjan muodostumisesta (Ismayr, 2000, 32).

Toinen fragmentoitumisvaihe (1990–): Vaikka Saksojen yhdistyminen vuonna 1990 hetkellisesti vahvistikin juuri ”yhdistymiskansleri” Helmut Kohlin johtamaa CDU/CSU-FDP -koalitiota, osoitti etenkin vasemmistopuolue *Partei des demokratischen Sozialismus* (PDS, vuodesta 2005 alkaen Linkspartei.PDS) etabloituminen Liittopäivien viidenneksi puolueeksi poliittisessa järjestelmässä tapahtuneen sellaisia siirtymiä, joihin traditionaaliset puolueet eivät olleet kyenneet vastaamaan. Vuoden 2005 vaalien jälkeen kahden suurimman puolueen yhteenlaskettu osuus parlamenttipaikoista oli laskenut 72 prosenttiin, mutta huomattavasti merkittävämpi tekijä hallituksenmuodostamisen kannalta on se, ettei vasemmistopuolue PDS/Linkspartei.PDS ole onnistunut saavuttamaan tavoittelemansa keskusta-vasemmisto -optiota³, mistä johtuen puolue on käytännössä suljettu pois liittovaltiotason hallituksenmuodostuksesta.

Edellä kuvattu vaiheittainen, kokonaisuutena melko hidastahtinen, mutta viime vuosina kiihtynyt parlamentin puoluekentän eroosio on synnyttänyt Saksaan omalaatuisen poliittisen tilanteen. Pitkään vakaana säilynyt kolmipuoluejärjestelmä koki

eräänlaisen poliittisen metamorfoosin, jonka seurauksena parlamenttissa *edustettuina* olevien puolueiden määrä on noussut viiteen, mutta samalla *parlamentaarista hallituksenmuodostusta* varten käytettävissä on vain neljä puoluetta. Kuten kuviossa 1 voidaan nähdä, kulminoitui tämä kehitys vuoden 2005 vaaleissa: Linkspartei.PDS:n 54 edustajan parlamenttiryhmä ”työnsi” suuret puolueet apupuolueineen vaadittavan parlamenttienemmistön alapuolelle estäen enemmistöhallitusten muodostamisen oikeisto- ja vasemmistoblokkien sisällä. Siten Saksa näyttäisi siirtyneen alkuperäisestä, lähinnä ohjelmallisten/ideologisten blokkien välisiin voimasuhteisiin vaikuttaneista parlamentin puoluekentän muutoksista (skenaarit 1 & 2) kohti skenaarion 4 mukaista tilannetta. Tähän astisen kehityksen perusteella syntynyt tilanne on heikentänyt olemassa olevien ohjelmallisten/ideologisten blokkien mahdollisuuksia enemmistökoalitioiden muodostamiseen.

Poliittisesta konfliktiakselista konfliktikoordinaatistoon

Jos lähdetään siitä oletuksesta, että parlamenttissa edustettuina olevat puolueet ja niiden taustalla olevat ideologiset ja ohjelmalliset ulottuvuudet ainakin kohtuullisella luotettavuudella heijastelevat kunkin maan poliittis-yhteiskunnallis-sosiaalisia konfliktiuulluuksia ja niiden ratkaisuyrityksiä (von Beyme, 1999, 136; Stöss, 2000, 321), syitä edellä kuvatulle kehitykselle on etsittävä juuri tässä konfliktiasetelmassa tapahtuneista muutoksista. Saksan sisällä maan puoluekentässä tapahtuvia muutoksia verrataan yhä edelleen kansallissosialistien valtaannousua edeltäneeseen kehitykseen Weimarin tasavallassa. Näin muodostuva negatiivinen kokemushorisontti on varsin tehokkaasti estänyt puoluekentän muutosten kontekstualisoinnin osaksi laajempaa eurooppalaista kehitystä. (Walter, 2000, 177.) Toisin sanoen kysymys siitä, ovatko havaitut muutokset primaaristi saksalainen ilmiö vai voisiko Saksan kehitys olla osa laajempaa eurooppalaista ilmiötä, on jäänyt keskustelussa marginaaliin.

Ennen Saksojen yhdistymistä liittotasavallan puoluejärjestelmän toimijoita yhdisti laaja konsensus demokratian tärkeydestä, jopa välttämättömyydestä. Tämän konsensuksen vahvistamiseksi puolueet pyrkivät purkamaan ideologisia konfliktiasetelmia säilyttämällä kuitenkin ideologisten ja oh-

³ Tämän keskusta-vasemmisto-option tavoitteena on synnyttää poliittinen asetelma, jossa SPD sijoittuisi (vasemmisto)keskustaan ja Linkspartei.PDS vasemmistoon (Dürr, 2002), ja jossa Linkspartei.PDS-SPD-hallituskoalitio edustaisi ”vasemmistopluralismia”. Koalitiostategisesti konstruktio tarkoittaisi sitä, että Linkspartei.PDS:sta muodostuu SPD:n ”sosiaalinen korjausliike”, joka täyttää SPD:n vieheen avautuneen poliittisen tilan (ja houkuttaisi SPD:n vasemmistosiipeä). Etenkin kaksi tekijää – puna-vihreän hallituksen liberalistiksi luonnehditut sosiaalireformit ja sitä kautta tapahtunut SPD:n työntyminen kohti ”poliittista keskustaa” ja Linkspartei.PDS:n jopa SDP:ta parempi menestys osavaltiovaaleissa ja puolueen sitä kautta saavuttama liittovaltiotason vaikutusvalta osavaltioita edustavan Liitto-neuvoston (*Bundesrat*) kautta – ovat voimistaneet etenkin SPD:n vasemmistosiivessä vaatimuksia yhteistyöstä puolueiden välillä (Bergsdorf, 2001, 41). Mikäli SPD kuitenkin jatkossa pyrkii jälleen profiloitumaan selkeämmin juuri ”sosiaalisen demokratian” (ks. tark. Meyer, 2005) puolustajana, saattaa tämä uudelleenorientaatio lisätä Linkspartei.PDS:n koalitiomahdollisuuksia myös liittovaltiotasolla. (Ks. myös Elo, 2001, 220; Neu, 2001; Wilke, 2001, 66–68.)

jelmallisten ulottuvuuksien eroavaisuudet. (Sontheimer & Bleek, 2003, 223.) Konservatiivinen, yleiskristillisiä arvoja edustanut CDU/CSU neutraalisoi traditionaalisen vastakkainasettelun katolilaisuuden ja protestanttisuuden välillä ja integroi itseensä myös maaseudun pääosin konservatiivisesti asennoituneen väestön. Väestön massaliikhehdinnät huomattavien alueellisten muutosten seurauksena nakersivat alueellisten puolueiden vetovoimaa, samalla kun talouskasvu ja etenkin liittoutuneiden poliittinen valvonta estivät tehokkaasti ääriyhdistymien vahvistumisen (von Beyme, 1999, 137–138). Käytännössä ainoa oleellinen konfliktin ja kulminoitui (melko heikkona) poliittis-ideologisen vastakkainasetteluna SPD:n sosiaalidemokratista yhteiskuntajärjestystä painottaneen ja CDU/CSU:n ”sosiaalinen markkinatalous”-konseptiin nojautuneen konservatiivisen ohjelman välillä. Tämä ristiriitautottavuus kulki maantieteellisesti köyhemmän pohjoisen ja rikkaamman etelän välillä.

Yhdistymisen alkuvaiheessa asetettu tavoite maksimoida vanhan Saksan liittotasavallan poliittis-yhteiskunnallinen jatkuvuus pyrittiin toteuttamaan rajaamalla muutos tapahtuvaksi vain uusissa osavaltioissa. Tämän seurauksena uusien ja vanhojen osavaltioiden välille on syntynyt uusi ristiriita-akseli, jonka ulottuvuuksina ovat *jatkuvuus* ja *kiinnikivä* (nachholend) *modernisaatio* / *demokratisaatio*. Tämä akseli sijoittuu poikittain suhteessa traditionaaliseen ristiriita-akseliin. (Ks. tark. Elo, 2002.) Vaikka *institutionaalinen* siirtyminen totalitaarisesta keskusjohtoisuudesta kohti pluralistista, parlamentaarista demokratiaa tapahtuikin yhdistymisen jälkeen varsin nopeassa tahdissa, yksilötason kiinnikivä demokratisoituminen ja modernisaatioon sopeutuminen on riippuvainen sekä yksilön poliittisesta oppimiskyvystä ja -halusta että tätä mentaalista integroitumista vallitsevaan poliittiseen kulttuuriin tukevista tekijöistä⁴. Toisin kuin toisen maailmansodan jälkeen Liittotasavallassa, jossa puolueiden yhtenä keskeisenä ja merkittävä ansiona voidaan nähdä olleen kansalaisten normatiivinen integroiminen osaksi poliittista järjestelmää, yhdistyneen Saksan itäosissa puolueet ovat vain heikosti ankuroituneet äänestäjäkuntaan. Heikko puoluesidonnaisuus uusissa osavaltioissa tekee alueen äänestäjäkunnasta myös liikkuvam-

paa kuin vanhoissa osavaltioissa ja äänestyspäätökset tehdään ensisijaisesti henkilökohtaisten edun eikä puolueiden edustamien kollektiivisten intressien perusteella (Schluchterer 2001, 171; Thumfart, 2002, 278–280; Korte, 2005, 13). Poliitikasta uhkaa tässä kehityksessä muodostua yhteiskunnallisesta toiminnasta irtautunutta, juuretonta toimintaa, joka vaali vaalilta joutuu perustelemaan tarpeellisuutensa äänestäjien silmissä (Walter, 2000, 179. Ks. myös Rosanvallan, 2006, 221, 224–225).

Toinen merkittävä ero uusien ja vanhojen osavaltioiden välillä on traditionaalisten, suurten puolueiden länsikeskeisyys ja siitä johtuva lähes täydellinen kyvyttömyys tunnistaa ja edustaa uusien osavaltioiden äänestäjien perustavanlaatuisia intressejä, mikä on kiihdyttänyt kansanpuoluejärjestelmän eroosiota. Suurten puolueiden suuntautuminen suurimman potentiaalisen äänestäjäryhmän oletettavasti kantoittamaan poliittista keskustaa kohti on merkinnyt paitsi ohjelmallisten erojen kaventumista, myös vahvistanut suurten puolueiden länsikeskeisyyttä – jälkimmäinen siitä yksinkertaisesta syystä, että noin 80 prosenttia äänioikeutetuista asuu vanhoissa osavaltioissa. Samalla tämä keskustahakuisuus vahvistaa jyrkästi toisistaan eroon profiloitumaan pyrkivien pienpuolueiden asemaa. Siinä missä Linkspartei.PDS yhä selkeämmin profiloituu uusien osavaltioiden, työttömien ja sosiaalisesti heikossa asemassa olevien (tai asemansa sellaiseksi kokevien) vanhasosialistiseksi etujen puolustajaksi, pyrkii poliittisen spektrin toisessa ääripäässä FDP profiloitumaan uusliberaalin markkinatalouden esitaistelijaksi (Korte, 2005, 13). Tätä polarisointikehitystä ovat edelleen voimistaneet yhdistymisen taloudelliset seurausvaikutukset, jotka ovat synnyttäneet sosio-ekonomisen konfliktin myös idän ja lännen välille ja jotka pitkittyessään voivat muodostaa uhkatekijän Saksan tähän asti varsin vakaana säilyneelle sosiaaliselle koheesiolle (Münter & Sturm, 2002, 192; Ks. myös Elo, 2003, 2006).

Edellä kuvattujen syiden valossa kuviossa 1 havaittava siirtymä kohti parlamentissa vallalla olevaa viisipuoluejärjestelmää ei suinkaan ole seurausta homogeenisestä, kokonaissaksalaisesta muutosprosessista, vaan heijastaa traditionaalisen poliittis-ideologisen konfliktiakselin purkaamista poliittis-ideologiseksi konfliktikoordinaatistiksi. Uusi koordinaatisto polarisoi pohjois-etelä-akselilla sosiaalidemokratia-konservatismi-ulottu-

⁴ Laajemmin tämän ambivalenssin hallinnasta yksilötasolla, ks. esim. Vogt (2005).

Taulukko 1: Puolueiden ääniosuudet (%) Liittopäivävaaleissa 1994–2005 vanhoissa (Länsi) ja uusissa (Itä) osavaltioissa (Feldkamp, 2005, 29–30; Neu, 2006, 48).

Puolue	1994		1998		2002		2005	
	Länsi	Itä	Länsi	Itä	Länsi	Itä	Länsi	Itä
<i>SPD</i>	37,5	31,5	42,3	35,1	38,3	39,7	35,1	30,4
<i>CDU/CSU</i>	41,2	38,5	37,1	27,3	40,8	28,3	37,5	25,3
<i>GRÜNE</i>	7,9	4,3	7,3	4,1	9,4	4,7	8,8	5,2
<i>FDP</i>	7,7	3,5	7,0	3,3	7,6	6,4	10,2	8,0
<i>PDS/Linkspartei.PDS</i>	1,0	19,8	1,2	21,6	1,1	16,9	4,9	25,3

vuudessa, ja länsi-itä -akselilla jatkuvuus-muutos -ulottuvuudessa. Koska muutos liitetään erottamatomaksi osaksi jatkuvuutta, lännen ja läntisten puolueiden ohjelmien jatkuvuus edellyttää idän muutosta – idässä jatkuvuutta (tai nykytermein: muutosvastarintaa) muutoksen keskellä pyrkii edustamaan Linkspartei.PDS.

Yllä kuvattu jatkuvuus-muutos -konfliktiulottuvuus on johtanut Saksan puoluejärjestelmän repeämiseen kahdeksi kolmipuoluejärjestelmäksi, jonka kokonaissaksalaisena reflektiona on Liittopäivien puoluekoostumus (ks. myös Jörs, 2003, 137; Sontheimer & Bleek, 2003, 226–227). Kuten taulukosta 1 voidaan havaita, jatkuvuutta tavoittelevissa vanhoissa osavaltioissa puoluekenttä heijastelee varsin pitkälle vanhan Liittotasavallan aikaiselta tilannetta, jossa SPD ja CDU/CSU dominoivat puoluekenttää Vihreiden ja FDP:n jäädessä selkeästi apupuolueiden rooliin. Uusissa osavaltioissa CDU ja SPD ovat selkeästi heikommassa asemassa kuin vanhoissa osavaltioissa ja joutuvat kamppailemaan tasaväkisesti Linkspartei.PDS:n kanssa.

Lännen poliittinen eliitti on aivan liian kauan halunnut sysätä tämän polarisaation ja sitä seuranneen kolmipuoluejärjestelmän etabloitumisen ”yhdistymisen häviäjiksi” nimettyjen ihmisten syyksi. Siten kyse olisi tämän sosiaalisen kerrostuman yrityksestä luoda erityinen itäsaksalainen identiteetti, joka toimisi perustana alueen poliittiselle kulttuurille. Lännen silmissä Linkspartei.PDS oli lähinnä yhdistymisen epämiellyttävä sivutuote, jonka uskottiin katoavan viimeistään silloin, kun muutos alkaisi tuottaa yhä suurempaa samankaltaisuutta jatkuvuuden kanssa – toisin sanoen kun sosioekonomisen asymmetrian luoma poliittinen konfliktiakseli katoaisi. Vaikka tämä sosioekonominen asymmetria onkin lieventynyt, Linkspartei.PDS:n kannatus on vahvistunut. Yhtenä syynä tähän näyttäisi olevan SPD:n keskittyminen kansapuolue-

roolinsa vahvistamiseen. Toinen syy Linkspartei.PDS:n kannatuksen vahvistumiseen on SPD:n lännessä olevan pää-äänestäjäkunnan vakuuttaminen nykyisen uudistuspolitiikan välttämättömyydestä, mikä on vahvistanut Linkspartei.PDS:n mahdollisuuksia vakiinnuttaa itsensä vaihtoehtona etenkin SPD:n vasemmistosiiven edustajien piirissä. Suurista puolueista juuri SPD on keskustahakuisuudessaan ajautunut poliittisesti puun ja kuoren väliin. Yhtäältä, palatakseen puoluejärjestelmässä rakenteelliseksi enemmistökansanpuolueeksi, SPD tarvitsee poliittiselta ajatusmaailmaltaan heterogeenisten keskustaäänestäjien tukea, mikä kuitenkin samalla kaventaa puolueen mahdollisuuksia vasemmistöäänestäjien intressien ajamiseksi. Kuitenkin raju ohjelmallinen korjausliike vasemmalle mitä todennäköisimmin vaarantaisi puolueen vaikein saavuttaman keskustaäänestäjien tuen, mitä riskiä puolueen johdossa ei haluta ottaa. Toisaalta, mikäli SPD ei ohjelmallisesti kykene vakuuttamaan vasemmistöäänestäjiä, puoluetta uhkaa yhä kiihtyvä äänestäjäkato juuri Linkspartei.PDS:n riveihin. (Ks. myös Detjen, 2002, 64–65; Hough 2002, 36; Jung & Wolf, 2005, 12.)

Edellä sanotun perusteella keskeinen syy Saksan puoluejärjestelmän nykytilaan näyttäisi olevan yhteydessä suurten puolueiden yritykseen saada taakseen mahdollisimman suuri osuus poliittiseen keskustaan kuuluviksi katsottavista äänestäjistä. Vaikka myös CDU/CSU:n kohdalla tämä keskustahakuisuus on johtanut kannatuksen heikentymiseen, on CDU/CSU:n heikentyminen vahvistanut lähinnä sen tärkeintä apupuoluetta FDP:tä. Sen sijaan sosiaalidemokraattien keskustahakuisuus on vahvistanut ainakin tähän asti parlamentaarisen hallituksenmuodostusprosessin ulkopuolelle jätettyä Linkspartei.PDS:ia – eikä siis SPD:n ”luonnollista” hallituskumppania, Vihreitä. Siten suurten puolueiden kannatuksen lasku yhdessä eri blokkei-

hin kuuluvien pienpuolueiden ohjelmallisen vastakkainasettelun voimistumisen ja etenkin Linkspartei.PDS:n vahvistumisen kanssa ovat keskeiset syyt sille, että yhden suuren puolueen ympärille rakentuvan enemmistöhallituksen muodostaminen osoittautui mahdottomaksi vuoden 2005 jälkeen.

Tämän sisäpoliittisia tekijöitä korostavan selityksen rinnalle voidaan nostaa myös eurooppalainen selitys. Saksan kehitys näyttäisi nimittäin varsin pitkälle seurailevan sitä yleiseurooppalaista kehitystä, jossa politiikan toimijajoukko pluralisoi-tuu erilaisten niin kutsuttua kansalaisyhteiskuntaa edustamaan pyrkivien järjestöjen noustessa puolueiden rinnalle. Osa näistä järjestöistä on ensin toiminut taustaryhmiensä äänitorvena ja muuttunut siten vähitellen osaksi parlamentaarista järjestelmää. Osa niistä on jäänyt vain löyhän yhteiskunnallisen sidoksen ja merkityksen omaaviksi ilmiöiksi. Voimistuva individualismi ja löyhentyvä yhteisöllisyys näyttävät haastavan perinteiset kansanpuolueet ja pakottavan ne sopeutumaan yhteiskunnalliseen muutosprosessiin. Tällainen sopeutumisprosessi tuo mukanaan myös riskejä. Vakiintuneet tai vakiintuneiksi oletetut demokraattiset instituutiot – vaalit, parlamentti ja hallitus – joutuvat määrittelemään uudelleen tilansa ja paikkansa osana muuttuvaa yhteisöä, jossa politiikka eriytyy ja sekularisoi-tuu yhä voimakkaammin, synnyttäen uusia ja muokaten olemassaolevia yhteiskunnallisia konfliktinjoja. (Ks. myös Rosanvallan, 2006, 228ff.)

Kansleridemokratian kriisi?

Weimarin tasavallan antiteesiksi rakennetun Saksan poliittisen järjestelmän yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut maksimoida hallitusten vakaus. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi hallituksen, etenkin liittokanslerin, asema luotiin erittäin vahvaksi. Liittokansleri ei vain päättä, vaan myös vastaa maan kulloisestakin poliittisesta linjasta. Tästä johtuen *parlamentarismi* hallituksen työtä ohjaavana periaatteena on vuosien kuluessa heikentynyt ja ainakin osittain korvautunut liittokanslerin linjanvetokompetenssilla (*Richtlinienkompetenz*). Tätä liittokanslerin keskeistä roolia on jo 1950-luvun alusta kuvattu termillä kansleridemokratia (*Kanzlerdemokratie*). (von Beyme, 1999, 319; Niclauß, 2004, 11–12.) Kehitys on kuitenkin johtanut Liittopäivävaalien hitaaseen muuttumiseen kohti äänestystä istuvan liittokanslerin politiikasta, kompetenssista ja/tai johtamistyylistä (Niclauß, 2004,

369ff.; ks. myös Ismayr, 2000, 18–19, 36), jolloin vaalitulokset heijastelee myös liittokansleriehdokkaiden suosiota (Norpoth & Gschwend, 2004). Riskinä on puolueiden taantuminen ”kanslerivaaliyhdistyksiksi”, minkä tahtiin tapahtuneen sekä CDU:n Helmut Kohlin kaudella (1973–1998) että SPD:n Gerhard Schröderin kaudella (1999–2004).

Edellä esitetyn perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että Saksan liittotasavallan puoluejärjestelmän tuleva kehitys riippuu ratkaisevasti juuri Linkspartei.PDS:n roolin kehittymisestä. Tämä siksi, että Linkspartei.PDS on onnistunut vakiinnuttamaan *itäisessä* Saksassa asemansa alueen kolmantena kansanpuolueena (Hough, 2002, 44), ja sitä kautta saanut melko vahvan edustuksen Liittopäiville. Samalla puolue on *liittovaltiotason* kontekstissa, ei vain pienpuolue, vaan myös toistaiseksi jatkuvassa oppositioroolissa puoluejärjestelmän ”äpäränä”. Linkspartei.PDS:n menestys idässä näyttää pakottaneen CDU/CSU:n ja SPD:n jaettuun vaalikamppailuun lännessä ja idässä, mikä ei vain syö näiden puolueiden kannatusta, vaan saattaa vaikuttaa negatiivisesti puolueiden funktioon kansanpuolueina. Keskipitkällä aikavälillä seuraavat kolme Saksan puoluejärjestelmän kehitysskenaariota näyttäisivätkin todennäköisimmiltä.

Ensimmäinen skenaario perustuu oletukselle, että huolimatta Linkspartei.PDS:n melko vakiintuneesta asemasta uusissa osavaltioissa, puolueen kannatus on varsin labiililla pohjalla ja siten altis rajuille heilahteluille. Etenkin vuoden 2002 liittopäivävaalit, joissa PDS sai parlamenttiin vain kaksi (!) edustajaa⁵, tukevat tätä oletusta. Toinen oletusta

⁵ Saksan vaalijärjestelmässä puolet parlamenttiedustajista valitaan annettujen 1. äänen (*Erststimme*) yhden edustajan vaalipiireistä, joista puolet valitaan eniten ääniä saanut ehdokas (nk. suoramandaatti). Loput parlamenttiedustajat valitaan puolueiden asettamilta listoilta puolueen osavaltiokohtaisesti saamien 2. äänien (*Zweitstimme*) perusteella. Puolueen paikkamäärä parlamentissa määräytyy puolueen 2. äänen kokonaismäärän perusteella, mihin edustukseen puolue on oikeutettu vain, mikäli se saa *joko* kolme (3) suoramandaattia *tai* vähintään 5%:ia kaikista 2. äänistä.

Vuoden 2002 vaaleissa astui voimaan uusi vaalipiirijako, jossa 1. äänen vaalipiirien lukumäärä putosi aiemmasta 328 piiristä 299 piiriin. Uudistuksessa yhdistettiin mm. sellaisia vaalipiirejä, joista *kummastakin* PDS oli saanut suoramandaatin, minkä seurauksena PDS:n saamien suoramandaattien lukumäärä putosi vuosien 1994 ja 1998 neljästä kahteen suoramandaattiin (Feldkamp, 2005, 47). Kun samalla puolueen äänimäärä jäi alle 5% äänikynnyksen, sai se parlamenttiin vain suoramandaatilla valitut kaksi edustajaansa.

tukeva seikka on, että puolueen kannatuksen nousu sekä idässä että lännessä vuoden 2005 vaaleissa (ks. taulukko 1) selittyy SPD:n äänestäjien siirtymisellä PDS:n ja WASG (*WahlAlternative Soziale Gerechtigkeit*) -protestiliikkeen vaalitaktisen yhdistymisen seurauksena perustetun Linkspartei.PDS:n taakse⁶. Koska kannatuksen nousun takana ovat lähes yksinomaan liikkuvat äänestäjät, ei mitään takeita kannatuksen säilymisestä tällä tasolla ole olemassa. Tätä kirjoitettaessa (marraskuu 2006) Linkspartei.PDS:n kannatus oli 11 prosenttia⁷, mitä indikoi, ettei edes PDS-WASG-fuusio onnistunut nostamaan puoluetta kokonaissaksalaiseksi kansanpuolueeksi (ks. tark. Neugebauer, 2000). On kuitenkin syytä huomata, että Linkspartei.PDS elää siitä tilasta, jonka etenkin SPD sille jättää. Toisin sanoen mitä paremmin SPD kykenee ohjelmallisesti levittäytymään takaisin siihen poliittiseen tilaan, jonka SPD:n oma keskustahakuisuus jätti tyhjäksi, sitä paremmat mahdollisuudet SPD:llä on haastaa Linkspartei.PDS. Tällainen kehityskulku mitä todennäköisimmin johtaisi Linkspartei.PDS:n kannatuspohjan kaventumiseen ja puolueen katoamiseen puoluekartalta ja kokonaissaksalaisen puoluejärjestelmän palautumiseen nelitai kolmipuoluejärjestelmäksi. Vastaavaan kehitykseen päädyttäen myös, mikäli Linkspartei.PDS ei kykene houkuttelemaan nuoria äänestäjiä siinä laajuudessa kuin puolueen ikääntyvän äänestäjäkunnan aiheuttamien rakenteellisten ongelmien kompensoinnin kannalta olisi välttämätöntä.

Muut skenaariot lähtevät oletuksesta, että Linkspartei.PDS onnistuu vakauttamaan asemansa tradition ja modernin välissä operoivaksi puolueeksi, jonka sosialismin periaatteille ja kommunismin hengelle rakentuva poliittinen ohjelma korostaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja solidaarisuutta ja pyrkii profiloitumaan kansanpuolueiden ”unohتامien” ihmisten intressien puolustajana. Tällaisella ohjelmalla puolue voisi vakiinnuttaa kokonaissaksalaisen kannatuksensa 7 ja 10 prosentin välille, mikä tekisi siitä parlamentin puoluejärjestelmän kolmannen pienpuolueen.

⁶ Lännessä SPD menetti 590.000 äänestäjää Linkspartei.PDS:lle, idässä vastaava menetys oli 380.000 äänestäjää. (Ks. tark. Neu, 2006, 22, 25. PDS-WASG-fuusioista, ks. Baron & Wilke, 2006.)

⁷ Ks. Das SPIEGEL-ONLINE-Umfrage-Barometer: ”Die Sonntagsfrage” vom 15. November 2006 (<http://www.spiegel.de/flash/0,5532,13054,00.html>, luettu 27.11.2006).

Toista skenaariota voidaan nimittää *status quo* -skenaarioksi. Sen mukaan Linkspartei.PDS säilyisi oppositiopuolueena, jota ei pidetä jatkossakaan hallituskelpoisena liittovaltiotasolla. Puolueesta muodostuisi sosiaalisia korjausliikkeitä peräänkuultava protestipuolue, jonka kannattajakunta olisi yhdistelmä puolueuskollista kovaa ydintä ja kulloisenkin yhteiskunnallisen ilmaston mukaan kantansa päättäviä protestiäänestäjiä. Aivan vähäinen merkitys ei myöskään ole puolueen sisäisellä fundamentaalisiivellä, joka vastustaa jyrkästi puolueen osallistumista liittovaltiotason hallitusyhteistyöhön. Toistaiseksi puolueen johto näyttää kuitenkin kyenneen vakuuttamaan myös tämän siiven edustajat hallitusyhteistyön eduista puolueen pitkän tähtäimen tavoitteiden kannalta (Ks. myös Neu, 2001, 4). Tässä mielessä Linkspartei.PDS näyttää käyvän samantyyppistä sisäistä muutosta kuin Vihreät aikanaan vakuuttaessaan kannattajansa hallituspuoluekelpoisuuden tärkeydestä protestiliikkeen tavoitteiden kannalta. Tällainen kehityskulku ”normalisoi” Vihreät puolueena ja avasi sille tien parlamentaariseen hallituksenmuodostusprosessiin. Linkspartei.PDS:n sisäisestä ja/tai ohjelmallisesta metamorfoosista on kuitenkin vielä pitkä matka siihen, että puoluekentän muut toimijat hyväksyisivät puolueen tämän kentän normaaliksi toimijaksi. Tässä suhteessa puolueen omaan DDR-menneisyyteen liittyvät ja yhä edelleen työstämistään odottavat tekijät vaikeuttanevat Linkspartei.PDS:n poliittista emansipaatiota huomattavasti Vihreiden vastaavaa enemmän. Muiden puolueiden kannalta tässä strategiassa on se riski, että Linkspartei.PDS:n pysyvä oppositiorooli johtaa kansleridemokratian kriisiytymiseen puolueen parlamenttiedustuksen pakottaessa kansanpuolueet toistuvasti kansleridemokratian negaatioon, suureen koalitioon. Tällainen kehitys olisi vakavassa ristiriidassa Saksan poliittisen järjestelmän toimintalogiikan kanssa ja sen vaikutukset kohdistuisivat vakavimmin parlamentin asemaan hallituksen ja opposition välisen poliittisen kamppailun pääareenana.

Viimeinen, kolmas, skenaario perustuu oletukselle, että Linkspartei.PDS:n vakiintuminen osaksi parlamentin puoluejärjestelmää lisää etenkin SPD:n sisällä painetta yhteistyön tiivistämiseksi vasemmisto-keskusta-akselilla SPD:n ja Linkspartei.PDS:n välillä. Jo nyt on havaittavissa, että kokemukset itäisten osavaltioiden, etenkin pääkaupunki Berliinin, puna-punaisista osavaltiohallituksista

ovat SPD:n piirissä johtaneen pohdintoihin samantyyppisen kehityksen tarpeellisuudesta liittovaltios- tasolla (Baron & Wilke, 2006, 74). Mikäli tämä ohjelmallis-ideologinen muutos SPD:n sisällä todellakin tapahtuu, muodostuu SPD:stä ainoa puolue, joka ainakin teoriassa olisi kykenevä koalitioihin kaikkien Liittopäivillä edustettuina olevien puolueiden kanssa. Tosin *vain* teoriassa, koska puna-punaisen yhteistyön tiivistyminen johtaisi mitä todennäköisimmin CDU:n johtaman leirin jyrkkään pesäeroon vasemmistoleiristä ja CDU:n entistä selkeämpään puna-keltaisen CDU/CSU-FDP-koalition tavoitteluun. Nykytilanteessa CDU/CSU:n ongelmana on kuitenkin se, että pettymys suuren koalition politiikkaan uhkaa kansleridemokratian logiikkaa noudattaen henkilöityä juuri liittokansleri Angela Merkeliin. Tässä kulminoituu yksi suuren koalition ja kansleridemokratian keskeisistä paradokseista. Siinä missä kansleridemokratia korostaa liittokanslerin asemaa ja selkeää vastuuta tehdyistä päätöksistä, edellyttää suuri koalition ainakin tietynasteisen harmonian ja konsensuksen olemassaoloa suurten puolueiden välillä. Toisin sanoen, suuri koalition on *huonoin* mahdollinen ratkaisu, mikäli tavoitteena on korostaa puolueen omaa profiilia.

Saksan hallituksenmuodostuksen tuleva kehitys näyttäisi edellä sanotun perusteella olevan vahvasti sidoksissa kysymykseen siitä, mitä tapahtuu Linkspartei.PDS:lle. Tämä siksi, että nykytilanteessa Linkspartei.PDS:n *dummy player*-rooli syö pohjaa ideologis-ohjelmallisten blokkien varaan rakentuvalla hallituksenmuodostukselta ja estää siten varsin tehokkaasti perinteistä logiikkaa noudattavan koalitionmuodostuksen. Tällä hetkellä Liittopäivien puoluekenttä näyttäisikin olevan siirtymässä tilannetta, jossa Linkspartei.PDS aiheuttaa ideologisia tai ohjelmallisia reaktioita joko vanhoissa tai uudessa puolueessa. Osoituksena tästä voidaan pitää sekä SPD:n sisäistä keskustelua puna-punaisesta yhteistyöstä myös liittovaltios- tasolla, SPD:n ja FDP:n sondeerauskeskusteluja nk. liikennevalokoalition (SPD-FDP-Vihreät) muodostamiseksi (Der Spiegel, 36/2006,34–35; Der Spiegel, 37/2006, 24–28) että myöskin CDU/CSU:n ja Vihreiden välisiä, joskin toistaiseksi vain osavaltios- tasolla käytyjä keskusteluja nk. Jamaika-koalition (CDU/CSU-FDP-Vihreät) tiimoilta. Kuitenkin, vaikka tiettyä ideologis-ohjelmallista adaptaatiota voidaan havaita, on Saksan kohdalla syytä muistaa, että vaikka liittovaltios- tason hallituskoalition koos-

tumuksella näyttääkin olevan vaikutusta osavaltiohallitusten muodostumiseen (Ks. tark. Pappi et al., 2005), siirtyvät osavaltios- tasolla hankitut kokemukset huomattavasti hitaammin ja vähäisemmässä määrin liittovaltios- tason poliittiseen prosessiin. Mikäli koalitiovaihtoehtoja arvioidaan puhtaasti ideologis-ohjelmallisella ulottuvuudella, näyttäisi kuitenkin juuri SPD:n, Vihreiden ja Linkspartei.PDS:n muodostamalla vasemmistokoalitionlla olevan parhaimmat edellytykset nousta todelliseksi vaihtoehdoksi suurelle koalitionlle (Ks. tark. Linhart, 2006).

Lopuksi

Tässä artikkelissa esitettyjen seikkojen valossa enemmistöhallitusten muodostumisen vaikeutuminen selittyy ensisijaisesti Saksan puoluekentän pitkän linjan kehitystendensseillä, joita Saksojen yhdistymisen myötä uusissa osavaltios- sa käynnistynyt kiinnikirivän modernisaation prosessi on voimistanut. Prosessi muistuttaa Saksan liittotasavallassa toisen maailmansodan jälkeen alkanutta kehitystä, jossa sosiaalisten syvärakenteiden muutokset edesauttoivat *catch-all*-tyyppisten kansanpuolueiden etabloitumista puoluejärjestelmän keskeiseksi tukipilareiksi. Nykytilanteessa rakenteellista asymmetriaa voimistaa pääpuolueiden, SPD:n ja CDU:n, vahva ankkuroituminen vanhojen osavaltios- taiden poliittiseen kenttään, jonka konfliktiasetelma poikkeaa olennaisesti uusien osavaltios- taiden vastavasta. Tämä on avannut pelitilan juuri tästä asymmetriasta kannatuksensa ammentavalle Linkspartei.PDS:lle. Johtopäätöksenä voitaisiin todeta, ettei idän syvälle käyvä poliittis-yhteiskunnallis-taloudellinen muutosprosessi suinkaan rajoitu uusien osavaltios- taiden alueelle, vaan heijastuu poliittisen järjestelmän tasolla muutoksina Liittopäivien puoluejärjestelmässä.

Puoluejärjestelmän repeämistä kahdeksi rinnakkain toimivaksi kolmipuoluejärjestelmäksi ei missään nimessä voida pitää positiivisena kehityksenä, koska itä-länsi -asetelma nakertaa etenkin kansanpuolueiden poliittista uskottavuutta. Näin se lisää riskiä, että poliittisen järjestelmän fragmentoituminen voimistuu entisestään. Lisäksi idän poliittisen topografian labiilius ei ainoastaan vaikeuta Saksan tulevan poliittisen kehityksen arviointia, vaan merkitsee erityistä haastetta Saksan parlamentaarisen päätöksentekojärjestelmän perusrakenteille. Linkspartei.PDS:n kannatuksen vahvistuminen tulevissa

vaaleissa tilanteessa, jossa puolueen osallistuminen hallitukseen joko suoraan hallituskumppanina tai hallitusta oppositiosta käsin tukevana voimana olisi edelleen poliittinen tabu, merkitsisi myös hallituksenmuodostuksen vaikeutumista edelleen. Tämä voisi pahimmassa tapauksessa lamauttaa maan poliittisen päätöksentekojärjestelmän vuoksi eteenpäin.

Tässä artikkelissa esitetty analyysi tulisi kuitenkin nähdä myös alustavana yrityksenä korjata yhtä laajempaa tutkimuksellista ongelmaa. Nykyinen länsi-itä -suuntaisen jatkuvuus-muutos -konfliktiakselin ylläpito sekä tutkimuksissa että politiikan agendalla ainoastaan vahvistaa illuusiota siitä, että uusissa osavaltioissa käynnissä olevat prosessit tapahtuisivat tyhjiössä, vaikuttamatta ulkopuoliseen todellisuuteen. Vaikka yhdistymisen taloudellisista vaikutuksista on kirjoitettu pinokaupalla kirjoja,

poliittisen integraation rakenteellisia vaikutuksia *kokonaissaksalaisesta* perspektiivistä tarkastelevia tutkimuksia saa edelleen hakea. Yhtä vähän ymmärrykseemme Saksan poliittisen kehityksen *taustalla* olevista kehitystrendeistä ja prosesseista näyttäisivät vaikuttavan varsin laajalti vaali- ja puoluetutkimuksessa sovelletut matemaattiset mallit, joiden *snapshot*-tyyppiset tulokset jäävät useimmiten vaille kontekstualisointia, siis sen selvittämistä, mistä luvut oikeastaan kertovat. Se, kuinka paljon kyse on koko poliittisten järjestelmien tutkimusta koskevasta metodisesta ongelmas- ta, jääköön tässä yhteydessä lukijan pohdittavaksi. Tässä artikkelissa esitettyjen argumenttien pohjalta rohkenen kuitenkin väittää, että tätä perspektiivit- tömyyttä voidaan perustellusti pitää Saksan poliit- tista järjestelmää koskevan tutkimuksen sokeana pisteenä.

LÄHTEET

- Baring, Arnulf & Schöllgen, Gregor. 2006. *Kanzler – Krisen – Koalitionen: Von Konrad Adenauer bis Angela Merkel* (1., aktualisierte und erweiterte Ausgabe). München: Panthenon.
- Baron, Udo & Wilke, Manfred. 2006. Operation Vereinigung. Über die Fusion von PDS und WASG zur Linkspartei. *Die Politische Meinung* 439, 67–74.
- Bergsdorf, Harald. 2001. SPD/PDS zwischen Dichtung und Wahrheit. Zur Verharmlosung kommunistischer Relikte. *Die Politische Meinung* 379, 41–47.
- Beyme, Klaus von. 1999. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland* (9., neu bearbeitete und aktualisierte Auflage). Opladen/Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Conradt, David P. 2005. *The German Polity* (8. edition). New York: Pearson.
- Detjen, Claus. 2002. Die PDS als Problem des Westens. Zu den unterschätzten Relikten des Sozialismus. *Die Politische Meinung* 388, 59–65.
- Dürr, Tobias. 2002. Die Linke nach dem Sog der Mitte. Zu den Programmdebatten von SPD, Grünen und PDS in der Ära Schröder. *Aus Politik und Zeitgeschichte* B21, 5–12.
- Elo, Kimmo. 2001. Itäisen Saksan järjestelmämuutos. Kriittisiä huomioita transitiotutkimuksesta. *Politiikka* 43:3, 208–225.
- Elo, Kimmo. 2002. Asymmetrinen Saksa. Muutamia huomioita yhdistyneestä Saksasta ja sen tutkimuksesta. *Idäntutkimus* 9:3, 62–68.
- Elo, Kimmo. 2003. Harmaa vyöhyke EU:n sisällä: Onko itäisellä Saksalla taloudellista tulevaisuutta?. *Economic Trends* 3, 51–53.
- Elo, Kimmo. 2006. Itäisen Saksan talous on tukieurojen sa- vijaloille rakennettu. *Tieto&trendit* 6–7, 56–59.
- Feldkamp, Michael F. 2005. *Datenhandbuch zur Geschich- te des Deutschen Bundestages 1994 bis 2003*. Baden-Baden: Nomos.
- Hesselberger, Dieter. 2003. *Das Grundgesetz. Kommentar für die politische Bildung* (13., aktualisierte Auflage). Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Hough, Daniel. 2002. The PDS and the Concept of the Catch-all Party. *German Politics and Society* 20:4, 27–47.
- Ismayr, Wolfgang. 2000. *Der Deutsche Bundestag im politischen System der Bundesrepublik*. Opladen: Leske+ Budrich.
- Jung, Matthias & Wolf, Andrea. 2005. Der Wählerwille erzwingt die große Koalition. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. 51–52, 3–12.
- Jörs, Inka. 2003. East Germany: Another Party Landscape. *German Politics* 12:1, 135–158.
- Kirchheimer, Otto (1966). The Transformation of Western European Party System. Teoksessa Joseph LaPalombara & Myron Weiner (toim.), *Political Parties and Political Development* (Studies in Political Development, 6), Princeton, N.J.: Princeton University Press, 177–200.
- Korte, Karl-Rudolf. 2005. Was entschied die Bundestagswahl 2005?. *Aus Politik und Zeitgeschichte* 51–52, 12–18.
- Lees, Charles & Taylor, Andrew. 2006. Explaining the 2005 Coalition Formation Process in Germany: A Comparison of Power Index and Median Legislator Approaches. *Politics* 26:3, 151–160.
- Linhart, Eric. 2006. *Ampel, Linkskoalition und Jamaika als Alternativen zur großen Koalition*. Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung. (Arbeitspapiere – Working Papers, 91).
- Meyer, Thomas. 2005. *Theorie der Sozialen Demokratie*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

- Münter, Michael & Sturm, Roland. 2002. Economic Consequences of German Unification. *German Politics* 11:3, 179–194.
- Neu, Viola. 2001. *SPD und PDS auf Bundesebene: Koalitionspartner im Wartestand?*. Sankt Augustin: Konrad-Adenauer-Stiftung. (Arbeitspapier 5/2001).
- Neu, Viola. 2006. *Analyse der Bundestagswahl 2005*. Sankt Augustin/Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung. (Arbeitspapier 157/2006).
- Neugebauer, Gero. 2000. Die PDS zwischen Kontinuität und Aufbruch. *Aus Politik und Zeitgeschichte* B5, 39–46.
- Niclauß, Karlheinz. 2004. *Kanzlerdemokratie. Regierungsführung von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder*. Paderborn: Schöningh.
- Norpoth, Helmut & Gschwend, Thomas. 2004. *Mit Rot-Grün ins Schwarze getroffen: Prognosemodell besteht Feuertaufe*. Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung. (Arbeitspapiere – Working Papers, 75).
- Pappi, Franz Urban, Becker, Axel & Herzog, Alexander. 2005. Regierungsbildung in Mehrebenensystemen: Zur Erklärung der Koalitionsbildung in den deutschen Bundesländern. *Politische Vierteljahresschrift* 46:3, 432–458.
- Raske, Joachim & Hohlfeld, Christoph. 2003. Bündnis 90/ Die Grünen. Teoksessa Uwe Andersen & Wichard Woyke (toim.), *Handwörterbuch des politischen Systems*. (5., aktualisierte Auflage). Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. (Schriftenreihe, Band 406), 40–43.
- Rosanvallon, Pierre. 2006. *Democracy past and future*. New York: Columbia University Press.
- Schluchterer, Wolfgang. 2001. Parteien zwischen Ost und West. Teoksessa Wolfgang Schluchter & Peter E. Quint (toim.), *Der Vereinigungsschock. Vergleichende Betrachtungen zehn Jahre danach*. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft, 148–173.
- Sontheimer, Kurt & Bleek, Wilhelm. 2003. *Grundzüge des politischen Systems Deutschlands*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. (Schriftenreihe, Band 396).
- Stöss, Richard. 2000. Mehr Kontinuität als Wandel. Das Parteiensystem vor und nach der deutschen Vereinigung. Teoksessa Roland Czada & Hellmut Wollmann (toim.), *Von der Bonner zur Berliner Republik. 10 Jahre Deutsche Einheit*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. (Leviathan Sonderheft 19/1999), 308–327.
- Thumfart, Alexander. 2002. *Die politische Integration Ostdeutschlands*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Vogt, Henri. 2005. *Between Utopia and Disillusionment: A Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Vorländer, Hans. 2003. FDP – Freie Demokratische Partei. Teoksessa Uwe Andersen & Wichard Woyke (toim.), *Handwörterbuch des politischen Systems*. (5., aktualisierte Auflage). Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. (Schriftenreihe, Band 406), 184–188.
- Walter, Franz. 2000. Die Krise hinter der Krise. Zur Lage der Parteien in der Bundesrepublik. *Blätter für deutsche und internationale Politik* 2, 177–187.
- Wilke, Manfred. 2001. Die "antifaschistische" Republik. Die PDS strebt eine neue Lagerbildung an. *Die Politische Meinung* 377, 65–68.
- Wolfrum, Edgar. 2006. *Die geglückte Demokratie: Geschichte der Bundesrepublik Deutschland von ihren Anfängen bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Klett-Cotta.